

УДК 343.985.7

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.51>**Тетяна Давченко,**

суддя

Господарського суду Миколаївської області

ТАКТИКА ДОПИТУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА (СТ. 219 КК УКРАЇНИ)

Економічна діяльність підприємств регламентується низкою законодавчих актів, які певною мірою, з огляду на неузгодженість та наявні прогалини, зумовлюють можливість вчинення протиправних дій, спрямованих на заволодіння майном шляхом умисного доведення до банкрутства. Загроза економічній безпеці полягає в тому, що стратегічні промислові об'єкти держави, підприємства територіальних громад у незаконний спосіб потрапляють до рук злочинців, які не мають наміру продовжувати вид діяльності, а мають на меті збут обладнання, захоплення землі, здійснення забороної або шкідливої для екології діяльності тощо. Господарські об'єкти здійснюються професійно підготовленими особами, обізнаними в створенні ускладнених схем доведення до банкрутства, такий процес є тривалим у часі. Вчинення злочину є латентним, наслідки стають відомі тоді, коли складно зібрати докази доведення до банкрутства (знищені документи, закінчився строк їх зберігання тощо). Основним способом формування доказової бази є допит, який ускладнений обізнаністю з економічними закономірностями учасників кримінального провадження, їхньою згуртованістю, що вимагає від слідчого ретельної розробки тактики.

На вибір тактики допиту впливає низка факторів, серед яких – галузь економіки, вид діяльності підприємства, його організаційна форма, вид правління, вид діяльності, структура, наявність філій, їх розташування, особливості підпорядкування та звітності, наявність міжнародної економічної діяльності, розміри інвестування, кредитування тощо. Для встановлення контакту з допитуваним слідчий використовує інформацію щодо фаху особи, досвіду роботи, позитивні якості (принциповість, вболівання за результати роботи підприємства), родинні зв'язки з іншими співробітниками підприємства, або наявність попередньої судимості, або попередній досвід роботи на підприємстві, яке зазнало банкрутства (навіть, якщо не відкрите кримінальне провадження, а є рішення господарського суду). Допит таких осіб супроводжується протидією розслідуванню (відмова від показань, надання неправдивих показань, погрози та залякування свідків, підкуп, знищення доказів тощо). Розробка тактики допиту у розслідуванні економічних злочинів сприятиме ефективності розслідування.

Ключові слова: вербальна інформація, гала-ефект під час допиту, планування допиту, тактичні прийоми, консультація спеціаліста.

Постановка проблеми. Найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією в кримінальних провадженнях є допит, проведення якого має процесуальні та тактичні особливості залежно від його виду. Критеріями класифікації допиту є процесуальне становище допитуваного (підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий тощо), послідовність проведення (первинний, додатковий, повторний), спосіб одержання інформації особою (безпосереднє сприйняття та показання з чужих слів), режим допиту (безпосереднє надання інформації та в режимі відеоконференції) та інше. Планування допиту, перш за все, визначається складом кримінального правопорушення. Низький рівень розкриття злочинів у сфері господарювання,

зокрема доведення до банкрутства, зумовлює необхідність розробки рекомендацій щодо проведення допиту у провадженнях даної категорії, оскільки доказова інформація формується та перевіряється переважно у вербальний спосіб. Окрім того, вчинення злочинів особами, які мають високі професійні знання в галузі економіки, інвестування, розуміються на фонді цінних паперів, фахово орієнтуються в питаннях міжнародної економіки, потребує використання слідчим консультацій спеціалістів, письмових висновків з питань, які є предметом дослідження.

Одержання доказів, що свідчать про вчинення доведення до банкрутства, досягається завдяки допиту підозрюваних, свідків, потерпілих, осіб, які вступали в службові

контакти з керівництвом (підозрюваними), але не були співробітниками цього підприємства. Фундатор сучасної криміналістичної тактики В. Ю. Шепітько визначив, що допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі [1, с. 187].

На особливу пізнавальну роль допиту вказує О. В. Гриненко, зазначаючи, що допит – це комплекс передбачених кримінально-процесуальним законом пізнавальних та посвідчувальних операцій, які виконуються слідчим у кримінальній справі з метою одержання та закріплення показань про обставини, що мають значення у справі. Сутність допиту полягає в тому, що в ході виконання пізнавальних операцій слідчий спонукає особу, якій можуть бути або повинні бути відомі певні обставини, прямо або опосередковано пов'язані з подією, що розслідується, дати про них свідчення, вислуховує інформацію та фіксує її в установленому законом порядку задля того, щоб вона могла бути використана в якості доказу в кримінальній справі [2, с. 409].

Як зазначають А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, С. В. Хільченко, підготовка до проведення допиту включає: визначення кола осіб, які підлягають допиту; визначення послідовності їх допиту; визначення предмета допиту та вивчення матеріалів кримінального провадження; вирішення питання щодо часу та місця допиту, способу виклику на допит; отримання спеціальних знань, які можуть знадобитися під час допиту; визначення переліку необхідних технічних засобів фіксації допиту та їх підготовку; визначення учасників проведення допиту; складання плану допиту [3, с. 226].

Багато вчених присвятили свої фундаментальні дослідження проблемам тактики допиту, серед них Л. М. Карнеєва, С. С. Ординський, С. Я. Розенблїт, М. І. Порубов, В. Є. Богинський, В. О. Коновалова, А. Р. Ратїнов, В. Б. Бахїн, В. К. Весельський, В. Ю. Шепїтько, Р. С. Белкїн, Е. М. Лївшиц, І. А. Жалдак та інші. Нинї цї питання знайшли своє продовження в аналізі тактики на стадїї судового провадження (Я. П. Зейкан).

Ефективність допиту визначається достовірністю одержаних показань та пояснень. Водночас достовірність не можна плутати з правдивістю, оскїльки наданї особою показання можуть бути суб'єктивно правдивими, але недостовірними. Причини добро-

совісного надання недостовірної інформації можуть бути різними, а це вимагає особливої обережності під час оцінки показань, які одержуються під час допитів [4, с. 507-508]. Особливого значення це набуває під час розслідування злочинів у сфері господарювання, коли складно однозначно оцінити характер дій посадових осіб, які є свідками. Наприклад, такі питання виникають за наявності попереднього договору оренди нерухомого майна [5, с. 98-101] (чи могло це призвести до неможливості здійснення оплати, чи вимагалось укладання такого договору інтересами виробництва тощо).

Під час розслідування доведення до банкрутства значний обсяг інформації одержується в результаті проведення допиту. Допит підозрюваних, які для вчинення злочину використовували своє службове становище, характеризується тим, що слідчий має ставити запитання особі, яка володіє спеціальними знаннями в галузі економіки, має професійну підготовку та досвід роботи. Для ефективного результату слідчому доцільно ретельно підготуватися, вивчити ґрунтовно матеріали кримінального провадження, ознайомитися з довідковою літературою, нормативними актами, дослідити особливості технологічного процесу, бухгалтерського обліку тощо. Корисною буде перед допитом консультація спеціалїстів тїєї галузі, в якій відбувся злочин. З урахуванням цього, особливо в данїй категорїї проваджень, як зазначав, В.Л. Васильєв, необхідно слідчому вміти використовувати *діалог* для пошуку та встановлення обставин справи, що може свідчити про високий рівень культури розслідування. Це вимагає від слідчого хороших знань чинного законодавства, уміння ефективно взаємодїяти відповідно до процесуального закону, дотримуючись етичних правил. Перемоги в цїй боротьбі слідчому допомагають спеціальні науковї знання в галузі психологїї та тактики допиту, майстерність [6, с. 447]. Досвідчений слідчий під час допиту цілеспрямовано впливає на особу допитуваного в рамках закону, вміло вибирає єдиний ключ, який відкриває інтимний світ людини, його душу. Визначальною характеристикою цього процесу визнається закономірність його динаміки, встановлення послїдовних етапів, виявлення особливостей кожного з них, розкриття зовнішніх та внутрішніх (психологічних) факторів, що характеризують особливості кожного з етапів. Є. Є. Подголїн рекомендує проводити допит за участю обїзнаних осіб, які володіють спеціальними знаннями (наприклад, з бухгалтерському обліку, технологїї виробництва тощо) [7, с. 43].

Одним із тактичних прийомів у загальній теорії криміналістики є оголошення показань свідків. Особливістю даного виду допиту, з огляду на фах та посаду підозрюваного, є те, що такий тактичний прийом не діє. Службові особи мають досвід роботи з офіційними документами, тому доказове значення для них мають виключно такі аргументи. Слідчий під час допиту може скористатися наявними підробленими документами, підробленими або безтоварними накладними, підробленими актами виконаних робіт, змінами в угодах.

Допит підозрюваного доцільно розпочинати зі з'ясування характеристики підприємства, на якому він працює, виду діяльності, коли воно було створено, ким, його структури, підпорядкування, засновників, органу управління, наглядової ради, хто є членами керівних органів, з якими підприємствами пов'язані технологічно, які результати діяльності, які фактори впливають на ефективність показників діяльності.

Під час допиту встановлюються дії (бездіяльність) уповноважених осіб, при цьому ці самі питання з'ясовуються шляхом огляду документів, які стосуються прийняття фінансово-господарських рішень, організаційних заходів. Звертається увага на підписи, дати, надписи чи резолюції для уточнення того, кому належить підпис, чи даною особою завізовано документ, ким дана вказівка на його виконання (якщо немає резолюції), якою є технологія розпоряджень та проходження документації до виконання, чи потрібно для виконання колегіальне рішення, чи складаються протоколи таких засідань, чи зберігаються такі документи, де і впродовж якого часу; який порядок внесення змін та доповнень до документів (хто це перевіряє), які наслідки внесення несанкціонованих змін у документи; чи потребують конкретні види документів відтиску печатки; де вона зберігається. Відповіді на ці запитання можуть слугувати підставою для призначення почеркознавчої та інших експертиз.

На переконання В. П. Бахіна, тактика допиту – це вміння «грати» на обставинах більш широких, ніж розкаже допитуваний [8, с. 25]. Якщо підозрюваний визнає один факт, то доцільно поставити запитання: «Чи всі випадки ви назвали?» Такий прийом називається «гра на враженні додаткових даних».

Вчинення доведення до банкрутства супроводжується низкою інших кримінальних правопорушень, їх кількість, як встановлено на підставі аналізу слідчої практики, корелює із суб'єктом злочину або формою співучасті (зокрема, вчинення злочину організованою групою або злочинною орга-

нізацією зумовлює більшу кількість кримінальних правопорушень, у тому числі транснаціональних). А отже, доцільно погодитися з думкою вчених, які вважають, що в таких випадках предмет допиту є дворівневим: на першому рівні збирається доказова інформація існування злочинної організації (організованої групи), другий рівень охоплює безпосередньо її діяльність. При цьому обидва ці рівні взаємопов'язані й повинні досліджуватися в комплексі [9, с. 180]. Встановлення особливостей технологічного процесу дозволяє встановити пов'язані підприємства, які забезпечують сировиною, надають логістичні послуги.

Підозрюваний у ході вільної розповіді може повідомити про наявність конфліктів у керівному органі, що потребує деталізації для уточнення слідчим можливих мотивів виведення частки капіталу з підприємства та доведення його до банкрутства з метою помсти тощо. У випадку доведення до банкрутства необхідно встановити місця збереження сировини, інших матеріальних цінностей, які можуть бути визнані неліквідними, під які укладені завідомо збиткові угоди (надані кредити, відпущена продукція).

Підозрювані можуть давати правдиві показання щодо фінансових операцій та юридичних дій (договірної активності) з боку керівництва за умови наявності у слідчого документів, що це підтверджують. Підозрювані щиро та детально повідомляють про організацію діяльності на підприємстві, але пояснюють це виробничою необхідністю. Підтверджують, що рішення приймалося колегіально, надаючи на підтвердження документи. Ю. І. Цвіркун у своєму дослідженні вказує на особливості процесуального розсуду суду за результатами оцінки рішень, дій чи бездіяльності колегіальних суб'єктів публічної адміністрації [10, с. 208-214]. Водночас під час такого відвертого надання показань підозрюваний перевіряє слідчого на предмет володіння ним інформацією як щодо операцій юридичної особи, так і щодо технологічного процесу, специфіки взаємодії з органами влади, банківською системою, порядку бухгалтерського обліку задля того, щоб надалі використати його необізнаність на свою користь. Підозрюваний може під час допиту самостійно демонструвати слідчому теки документів, щоб заплутати слідство (частина документів, вірогідно, підроблені, або взагалі не стосуються конкретних операцій); обтяження слідчого додатковими даними збільшує тривалість ознайомлення з ними, що дає змогу підозрюваному розробляти тактику захисту.

Підозрюваний намагається під час допиту встановити рівень обізнаності слідчого щодо учасників організованої групи, що брала участь у кримінальному правопорушенні, змісту їхніх показань. Якщо цих осіб не встановили або ще вони не були допитані, то підозрюваний наполягає (рекомендує) їх допитати, оскільки переконаний, що після спілкування з головним підозрюваним такі свідки дійсно підтвердять його показання. Тобто підозрюваний проводить так звану розвідку для створення варіантів обґрунтування правомірності дій. Такі дії можуть супроводжуватися пропозицією надання неправомірної вигоди. Одним зі способів є здійснення тиску на слідчого через засоби масової інформації.

Підозрюваному, який дає неправдиві показання, можуть бути пред'явлені речові докази, документи, висновки ревізій та експертів; деталізація показань.

З метою деталізації обставин здійснення фінансово-господарських операцій варто ґрунтовно готуватися до допиту головного бухгалтера, оскільки доведення до банкрутства не може здійснюватися без участі даної службової особи (вона може бути поєднана єдиним злочинним умислом або бути очевидцем-виконавцем всіх операцій та стадій виведення капіталу з підприємства). Оскільки така особа, вочевидь, не є організатором процесу доведення до стійкої фінансової неспроможності, доцільно застосувати прийоми переконання надати повну інформацію.

План допиту передбачає такі питання: яким чином було організовано облік на підприємстві, як довго головний бухгалтер є працівником даного підприємства, перебуває на цій посаді; за чєю ініціативою здійснено призначення, яка кваліфікація даної особи, чи вбачались у діяльності підприємства ризики для фінансової стабільності; якщо так, то в чому вони виражалися; чим були зумовлені; як діяв головний бухгалтер у таких випадках; чи повідомлялось це керівнику підприємства, раді директорів чи наглядовій раді; чи є цьому підтвердження; у який спосіб процедурно розглядалися ці доповідні; які були результати; чи здійснювався тиск на головного бухгалтера задля підписання фіктивних платіжних документів (погрози звільненням тощо); які фактори змусили головного бухгалтера вчинити неправомірні дії (особисті чи інші); які стосунки були з іншими особами, причетними до вчинення кримінального правопорушення; чи змінилися вони після відкриття кримінального провадження?

Необхідно уточнити, чи дійсно на підприємстві склалася об'єктивно складна фінан-

сова ситуація, яка зумовила укладання угод, пов'язаних з економічним ризиком; якщо так, то в чому це виразилось, які фактори до цього призвели. Вказані питання необхідно поставити для перевірки показань керівника підприємства.

В одному кримінальному провадженні було допитано двох осіб, які були у певні послідовні періоди головними бухгалтерами підприємства, – мати та її дочка, що дало можливість використати родинні зв'язки для з'ясування обставин справи. Так, *особа, що працювала в період з 23.12.1996 року по 17.06.2002 року на посаді головного бухгалтера ВАТ, дізнавшись про те, що у генерального директора ВАТ виник конфлікт з головою наглядової ради ВАТ, звернулася до нього з проханням звільнити з посади головного бухгалтера ВАТ – її дочку, побоюючись, що виниклий конфлікт може позначитися на кар'єрі доньки. Генеральний директор, перебуваючи у своєму робочому кабінеті, відмовився виконувати прохання і повідомив останній про злочинний план <...>, метою якого була зміна власника ВАТ через процедуру доведення до банкрутства в суді [11].*

Допиту підлягають юристи (керівники юридичних департаментів тощо) для встановлення обставин, за яких склалися вочевидь не вигідні для підприємства угоди, визначались ризиковані строки для оплати послуг та товарів, предметом угоди ставала некондиційна продукція, неліквідні товари, об'єкти, які не пов'язані зі специфікою виробництва; хто давав вказівки на укладання таких угод, за яких обставин; чи брали юристи участь в обговоренні умов під час попередніх зустрічей керівників підприємств (коли, де, в якому складі). Заступник директора підприємства, яке мало довести до банкрутства іншу юридичну особу та захопити його активи, на допиті повідомив: *«Звернувся до юристів. За їхньою рекомендацією складена претензія на суму <...>, яка була визнана підприємством – боржником. Після цього звернувся до суду із заявою про порушення справи про банкрутство. Чому саме такий шлях був вибраний, пояснити не можу, оскільки не компетентний в юриспруденції» [12].*

В якості свідків необхідно допитати працівників підприємства: співробітників, керівників підрозділів, працівників автотранспортного підрозділу, маркетингової групи, служби охорони, ревізорів, контролерів на предмет того, чи підозрювали вони керівництво у вчиненні протиправних дій (чи виплачувалась заробітна плата, чи вчасно здійснювались виплати; чи відбулося скорочення виробничого процесу, чи супроводжувалося

це звільненням робітників, чи погіршилися умови праці, чи були випадки порушення умов безпеки виробництва). Перед допитом треба одержати відомості щодо стосунків певних осіб з підозрюваними, оскільки хоча працівники й мають відношення до оформлення певних документів у межах своїх посадових інструкцій та володіють інформацією, але наявність дружніх відносин завадить надати правдиві свідчення або спотворить обставини подій.

Найскладнішим визнають у теорії криміналістики допит підозрюваних та обвинувачених, проте на практиці допит свідка є не менш не передбачуваним та ускладненим системою факторів, особливо у разі розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються в трудовому колективі (у сфері господарювання). Л. М. Карнеєва, С. С. Ординський та С. Я. Розенблит писали, що показання свідків у цих випадках наче цементують всю решту доказів. Без показань свідків інші докази часто залишаються розрізненими, не досить переконливими для вирішення головного питання – чи вчинено злочин, та за умови позитивної відповіді – чи є вина обвинуваченого у його скоєнні [13, с. 3].

Особи, які є працівниками, пов'язані не лише суто трудовими обов'язками – існує чітка ієрархія, конкуренція, заздрість, підтримка, підступність. Франсіс Веллман із цього приводу зазначає: «Свідок рішуче (на ваше звернення) повернеться до Вас, її вигляд свідчитиме, що вона готова зруйнувати вас першою ж своєю відповіддю. Це сигнал до того, що треба трішки почекаати із запитанням. Доброзичливо подивіться на неї, начебто ви не впевнені, а чи взагалі варто її допитувати» [14, с. 99].

Слідчий має зосередити увагу свідка на певних фактах, обставинах, щодо яких він має дати показання або відповіді на запитання, задля уникнення переповідавання загальних фактів або емоційної оцінки подій на підприємстві. Американські юристи застосовують цю техніку, її сутність полягає у тому, що вони вибирають (визначають) певний факт або обставину, про яку має повідомити свідок, а потім включають цей факт у свої наступні питання. Професор юридичної школи університету Мен (США) Джуді Поттер наголошує, що під час постановки питань особі необхідно враховувати та використовувати з тактичних міркувань такий соціально-психологічний фактор, як вплив попередньої відповіді на зміст наступного запитання [15]. Такий соціально-психологічний фактор в психології називається «гало-ефектом». Порядок питань треба заздалегідь

продумувати. Варто звернути увагу на те, що важливим є не тільки правильна постановка запитань, але й вміння їх вислухати (дослухати уважно), почути нову інформацію, посилення на джерело інформації

У деяких випадках свідок досить добре розуміє факти та деталі, про які запитують слідчий, але не хоче про них говорити взагалі або дає неправдиві показання. Мотиви такого вчинку – замовчування або хибності – можуть бути різноманітними: небажання свідка оприлюднити свої неправомірні дії, у тому числі такі, наслідком яких стане дисциплінарна, адміністративна, кримінальна або цивільно-правова відповідальність; побоювання за власну репутацію (певні вчинки можуть зашкодити кар'єрі); побоювання нашкодити близькому родичу чи члену сім'ї, які працюють на цьому підприємстві та залучені до певних дій, що призвели до фінансової неспроможності; хибне уявлення про те, що керівництво здійснювало правомірні дії, а відкриття кримінального провадження є не що інше, як тиск з боку влади чи зацікавлених осіб; побоювання втратити роботу; страх помсти з боку керівництва та інших причетних до злочинної діяльності осіб; небажання надалі бути учасником кримінального провадження. Така поведінка свідків-співробітників може бути результатом попередньої змови.

Для повного одержання інформації щодо причетності певних осіб до вчинення злочинів у сфері господарської діяльності доцільно допитувати сусідів, друзів, знайомих про спосіб життя, плани на майбутнє, наявність цінностей тощо. Допит має бути спрямований на виявлення не лише фактичних дій певних посадових осіб (укладання угод, підписання актів виконаних робіт, створення маркетингових груп), а й мотиву – виправданого економічного ризику чи злочинного наміру.

Дії підозрюваних у вчиненні даного виду злочину характеризуються корисливим мотивом і прямим наміром, тобто намір підсудних повинен бути спрямований саме на доведення до стійкої фінансової неспроможності (та заволодіння майном шляхом зловживання особою своїм службовим становищем). Так, у виправдувальному вирокі суд зазначив: «Досудове слідство вказувало *суб'єктивну сторону* як здійснення дій, спрямованих на штучне доведення підприємства до банкрутства шляхом зловживання службовим положенням, здійснення посадових фальсифікацій і заволодіння майном з тим, щоб зрештою добитися судових рішень про визнання підприємства банкрутом і передачі майна цього підприємства в рахунок відшкодування штучно створених боргів перед ТОВ «Е» у власність керівників

злочинної групи. З такого формулювання суб'єктивної сторони злочину випливає, що органом досудового слідства конкретно не встановлена суб'єктивна сторона злочину. З формулювання не зрозуміло, на що ж був спрямований намір: 1) на доведення підприємства до банкрутства; 2) на погашення наявної заборгованості перед ТОВ «Е»; 3) на передачу майна у власність організованої групи. Як пояснили обвинувачені в ході судового слідства, ніхто з них не мав на меті заволодіти майном підприємства-банкрута. Кожен із них працював і виконував свої службові обов'язки. Державному обвинуваченню не вбачалося можливим її встановити і в ході судового слідства, оскільки досудовим слідством не представлено доказів, що в результаті процедури банкрутства обвинувачені мали можливість заволодіти майном. До того ж обвинувачення вважає, що немає й можливості отримання будь-яких або додаткових доказів звинувачення, враховуючи ще і той факт, що від часу подій сплило багато часу, тобто 13 років». З приводу обов'язку доведення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення В. Д. Спасович наголошував, що без встановлення мотивів злочину кримінальна справа, «ніби стаття без голови, або без рук, або без тулуба» [16].

Це має особливе значення для обвинувачення. За браком достовірних доказів по кожному елементу складу кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, по кожному епізоду звинувачення у суду виникають сумніви, які перешкоджають формуванню внутрішнього переконання про винуватість.

Коли доведення до банкрутства вчиняється організованою групою або злочинною організацією, першими варто допитувати тих членів організованої групи, які займають у ній невисоке, підпорядковане становище, які не мають судимості (раніше не притягалися до відповідальності), які перебувають у конфронтації з лідером (керівником) та іншими найбільш активними членами групи, зокрема, ображені через несправедливий розподіл фінансів (долі в статутному капіталі), обсяг покладених обов'язків, можливі ризики. У таких випадках також варто враховувати суттєвий тиск на учасників кримінального провадження, протидію розслідуванню. Здебільшого злочинці спонукають свідка приховувати інформацію від правоохоронних органів; тоді, коли вчинення злочину є очевидним (підприємство фактично перебуває на межі банкрутства), злочинці використовують свідків для руйнації ланцюжка доказів. Особи, причетні до вчинення

злочину, такий незаконний вплив на свідків намагаються замаскувати під робочі зустрічі, трудові відносини, при цьому намагаються звести витік інформації (предмета спілкування) до мінімуму (не спростовується сам факт спілкування, без уточнення змісту), інколи видають таке спілкування за нібито зустріч, яка виникла з виробничої ініціативи співробітника.

Варто погодитися зі слушним зауваженням В. Ю. Шепітька, який визнав, що необґрунтовано забутою є тактика злочинної діяльності (кримінальна тактика), яка визначає типові способи вчинення та приховання злочинів, форми поведінки злочинця, його психологічний портрет, особливості протидії зацікавлених осіб, створення інсценувань та фальсифікацій. Сучасна криміналістична теорія не має достатньої кількості досліджень у галузі тактики злочинної діяльності та не виділяє її у своїй структурі. Разом із тим особливості кримінальної тактики необхідно враховувати судово-слідчим працівникам під час провадження процесуальних дій, виявлення слідів злочину, встановлення свідомо неправдивих показань [1, с. 132].

Висновки

З метою підвищення ефективності розслідування злочинів, що вчиняються у сфері господарювання, зокрема доведення до банкрутства, необхідно узагальнити слідчу практику у даній категорії проваджень, розробити рекомендації щодо допиту з урахуванням професійних, психологічних особливостей учасників кримінального провадження, вірогідних корупційних зв'язків, політичних переконань, віросповідання, наявності міжнародних зв'язків тощо. Розслідування вимагає певного навичку в маневруванні всіма вказаними способами задля розкриття сутності досліджуваного злочину, вимагає вміння вибрати та застосувати саме ті методи, які в даному конкретному випадку є найбільш доцільними та можуть дати найбільш ефективний результат.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. проф. В.Ю. Шепітька. 4-е вид. перероб. Харків : Право, 2008. 464 с.
2. Руководство по расследованию преступлений : науч.-практ. пособие / А.В. Гриненко, Т.В. Каткова, Г.К. Кожевников и др. Харьков: Консум, 2001.
3. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Хильченко С.В. Криміналістика: методичне забезпечення : навчальний посібник / за заг. ред. П.Д. Білечука. Київ: «АТОПОЛ», 2010. С. 226.

4. Орленко Б.В. Правові проблеми попереднього договору оренди нерухомого майна: господарсько-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 54. Ужгород, 2019. 368 с.

5. Организованная преступность: Законодательные, уголовно-процессуальные, криминалистические аспекты: Курс лекций / автор. кол. К.В. Птулько, М.С. Гурев, Н.А. Данилова, В.В. Каминский, В.В. Коряковцев, Е.Б. Серова. СПб.: ООО «Питер Принт», 2002. 289 с.

6. В.Л. Васильев. Юридическая психология : учебник для вузов. 6-е изд. СПб: Питер, 2009. 608 с.

7. Подголин Е.Е. Тактика следственных действий : учебное пособие / под общ. ред. И. Е. Быховского. 2-е изд., перераб. Л., 1986. 190 с.

8. Бахин В.П. Тактика – профессионализм и мастерство в общении : учебное пособие. Киев : Изд-во Семенко Сергея, 2006. 108 с.

9. Криміналістика. Академічний курс : підручник. / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко. Київ : Юрінком Інтер, 2011. С. 504 с.

10. Цвіркун Ю.І. Деякі особливості процесуального розсуду суду за результатами оцінки рішень, дій чи бездіяльності колегіальних

суб'єктів публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 54. С. 208-214.

11. Справа № 10-275. 2007 рік. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2151140> (дата звернення: 07.07.2020).

12. Провадження № 1/229/16/2015. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47328118> (дата звернення: 07.07.2020).

13. Карнеева Л.М., Ордынский С.С., Розингблит С.Я. Тактика допроса на предварительном следствии. Москва : Юридическая литература, 1958. 207 с.

14. Веллман Франсиси Л. Искусство перекрестного допроса. Киев : Центр учебной литературы, 2017. 304 с.

15. Джуди Поттер. Представление и перекрестный допрос свидетелей в ходе уголовного суда присяжных. Цит.: Трунов И.Л. Искусство речи в суде присяжных : учеб.-практ. пособие / И. Л. Трунов, В. В. Мельник. 2-е изд., перераб и доп. Москва : Издательство Юрайт ; ИД Юрайт, 2012. 662 с.

16. Спасович В.Д. Судебные речи известных русских юристов. Москва, 1952. URL : http://az.lib.ru/s/spasowich_w_d/text_0030.shtml (дата звернення: 07.07.2020).

Tetiana Davchenko. Tactics of interrogation in criminal proceedings of bringing to bankruptcy (Article 219 of the Criminal Code of Ukraine)

The economic activity of enterprises is regulated by a number of legislative acts, which to some extent, taking into account inconsistencies and existing gaps, determine the possibility of committing illegal actions aimed at seizing property by deliberately bankrupting. The threat to economic security is that the strategic industrial facilities of the state, enterprises of territorial communities illegally fall into the hands of criminals who do not intend to continue their activities, but pursue the purpose of selling equipment, seizing land, carrying out prohibited or harmful activities. etc. Business transactions are carried out by professionally trained persons who are familiar with the creation of complex schemes of bankruptcy, such a process is time consuming. The commission of a crime is latent, the consequences become known when it is difficult to collect evidence of bankruptcy (destroyed documents, expired, etc.). The main way of forming the evidence base is interrogation, which is complicated by the awareness of economic patterns of participants in criminal proceedings, their cohesion, which requires the investigator to carefully develop tactics.

The choice of interrogation tactics is influenced by a number of factors, including the industry, type of enterprise, its organizational form, type of board, type of activity, structure, presence of branches, their location, features of subordination and reporting, availability of international economic activity, investment, lending, etc. To establish contact with the interviewee, the investigator uses information about the person's profession, work experience, positive qualities (principledness, sympathy for the results of the enterprise), family ties with other employees of the enterprise, or previous criminal record, or previous work experience at the enterprise. bankruptcy (even if there are no criminal proceedings, but there is a decision of the commercial court). The interrogation of such persons is accompanied by opposition to the investigation (refusal to testify, giving false testimony, threats and intimidation of witnesses, bribery, destruction of evidence, etc.). The development of interrogation tactics in the investigation of economic crimes will contribute to the effectiveness of the investigation.

Key words: verbal information, gala effect during interrogation, interrogation planning, tactics, specialist consultation.